

עולם בדוד ראית

בלבבי משכן אבנה

השיעורים של הרב זמינים ב"קול הלשון"

073.295.1245 | ישראל | 718.521.5231 USA

"וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב בא-ל-שד-י ושמי ה' לא נודעתי להם" (שמות ו, ג). אל האבות הקדושים התגלה הקב"ה במדה הנקראת 'א-ל-שד-י', אבל בשמו, שם העצם, שם הוי"ה - "לא נודעתי להם", ופירש רש"י: "לא ניכרתי להם במדה אמיתית שלי שעליה נקרא שמי ה'".

אבל משה רבנו זכה לגילוי שהאבות הקדושים לא זכו לו, אליו נגלה הקב"ה בשם הוי"ה ב"ה. ועל זה אומר פרעה קודם גאולתם של ישראל ממצרים: "לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אשלח" (שמות ה, ב).

מדרגת 'כה' ומדרגת 'זה'

יתר על כן אומרים חז"ל (פסיקתא במדבר קלז, ב): "כל הנביאים נתנבאו בכה ה', מוסיף עליהם משה שנתנבא בזה הדבר - זה הדבר אשר צוה ה'". אצל כל הנביאים, הלשון של הגילוי הוא: "כה אמר ה'", ובעומק, זו מדרגת הגילוי, מדרגה של 'כה'. אבל אצל משה רבנו, הגילוי שהקב"ה מתגלה אליו הוא במדה הנקראת "זה הדבר", מדרגה של 'זה'.

'כה' ענינו כח המדמה, כף הדמיון, זה דומה לזה. זו המידה הנקראת 'כה', וכלשון הכתוב "ביד הנביאים אדמה" (הושע יב, יא). אבל השגתו של משה רבינו גבוהה יותר, אליו נגלה הקב"ה כביכול בשמו יתברך, שם הוי"ה, "נתנבא בזה הדבר". לשון "זה" הוא על מה שרואים ברור, מורים באצבע ואומרים 'זה', וכמאמר חז"ל (תענית לא ע"א) שלעתיד לבוא "כל אחד ואחד מראה באצבעו ואומר: זה ה' קיוונו לו" (ישעיהו כה, ט).

מעין מה שנאמר בגמרא (סוכה מה ע"ב) בסוגיא של "לא פחות עלמא מתלתין ושיתא צדיקי דמקבלי אפי שכינה בכל יום", שישנן שתי מדרגות: 'אספקלריא המאירה' ו'אספקלריא שאינה מאירה'. וביארו רבותינו, שאספקלריא שאינה מאירה ענינה שלא רואים את הדבר באופן ברור, ואספקלריא המאירה ענינה שרואים את הדבר באופן מבורר.

משל לאדם הרואה דבר מבעד למסכים שמסתירים, ככל שהמסכים רבים יותר ועבים יותר - כך ראייתו את הדבר פחות בהירה ופחות ברורה. אבל כאשר הוא רואה את הדבר בפחות מסכים, והם זכים יותר, ויתר על כן, אם הוא רואה מבעד לדבר שקוף כדוגמת חלון - המראה נראה לעיניו באופן בהיר ונהיר יותר.

זה עומק מדרגת נבואת משה רבנו - 'אספקלריא המאירה', "מוסיף עליהם משה שנתנבא ב'זה הדבר'".

וכשם שבמדרגת הנבואה מצאנו שתי מדרגות של השגה: מדרגת 'כה' ומדרגת 'זה', אספקלריא שאינה מאירה ואספקלריא המאירה - כך גם במדרגת החכמה, שעליה נאמר: "חכם עדיף מנביא" (בבא בתרא יב ע"א), קיימות שתי מדרגות, ונבארן בלשון ברורה ופשוטה השייכת לעולמנו.

"עץ הדעת טוב ורע" - מעורבים זה בזה

אדם הראשון נצטווה: "ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו" (בראשית ב, יז), ובדברי רבותינו מבואר, שאין הגדרת הדבר שבעץ הדעת היה טוב לעצמו ורע לעצמו, כדוגמא של טוב בצד ימין ורע בצד שמאל, וכליבו של אדם שיש בו שני חללים: בחלל הימני נמצא היצר טוב ובחלל השמאלי נמצא היצר הרע, אלא הגדרת הדבר היא שבעץ הדעת הטוב והרע היו מעורבים זה בזה.

כח הרע שהיה בעץ הדעת יצר מציאות של תערובת. בתיבת "עירוב" יש את האותיות 'רע', הרע מתערב בתוך מציאות הטוב.

בשעה שאדם הראשון אכל מ'עץ הדעת טוב ורע', הוא החריב את העולם. כלשון חז"ל (קהלת רבה ז, יג): "בשעה שברא הקדוש ברוך הוא את אדם הראשון, נטלו והחזירו על כל אילני גן עדן ואמר לו: ראה מעשי כמה נאים ומשובחין הן, וכל מה שבראתי בשבילך בראתי, תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי".

היה זה חורבן של אדם הראשון עצמו, אך גם חורבן של כל הנפשות כולן, ובהרחבה יותר – חורבן של כל העולם כולו. וגדר החורבן לענייננו: מכאן ואילך, כל דבר בבריאה יש בו רע, אבל לא רק שיש בו רע אלא יש בו תערובת של טוב ורע, ומכאן ואילך תפיסת האדם בכל דבר היא מכח תערובת של דברים המעורבים זה עם זה.

קודם החטא היה אצל אדם הראשון כח לתפוס כל דבר כמציאות לעצמו. לאחר החטא השתנתה מהות העולם והשתנתה תפיסת האדם את העולם ואת עצמו, וכיום הוא תופס כל דבר באופן של תערובת – טוב ורע מעורבים זה בזה.

עירוב פרשיות

יתר על כן, כיון שכל התפיסה היא תפיסה של תערובת, לפיכך אפילו בדברים טובים הוא תופס טוב וטוב מעורבים זה בזה!

הדוגמא היסודית והשורשית לכך שישנה תערובת של טוב וטוב, הוא מאמר חז"ל (ירושלמי ראש השנה פ"ג ה"ה): "דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר". כאשר לומדים סוגיא, הסוגיא מעורבת עם הרבה דברים.

יש לנו ארבעה חלקי שולחן ערוך – אורח חיים, יורה דעה, חושן משפט ואבן העזר, אבל הש"ס אינו מסודר על פי חלוקה זו. דיני 'אורח חיים' אינם נמצאים רק במסכתות ברכות, שבת וכדומה, אלא מפוזרים בכל הש"ס כולו. וכן דיני 'חושן משפט' אינם נמצאים רק בג' הבבות וכדומה, אלא מפוזרים גם בשאר המסכתות. כל צורת דברי התורה היא באופן של תערובת. אפילו בחמשה חומשי תורה, אומרת הגמרא (בבא קמא קז ע"א): "עירוב פרשיות שנו כאן", "אין מוקדם ומאוחר בתורה". דברי התורה עצמם בשורשם אינם מתגלים באופן מסודר אלא באופן של תערובת. כל זה תולדה מהחטא הראשון.

הבריאה, אם כן, השתנתה, וגילוי התורה שיש בידינו הוא לפי מדרגת החטא בה אנו חיים. כל תפיסתנו בעולם שלנו, היא תפיסה של עולם שכולו תערובת – טוב ורע מעורבים זה בזה. וזהו עומק הקלקול, אבל אפילו בטוב עצמו – טוב וטוב מעורבים זה בזה. הרי דברי התורה כולם איקרו 'טוב' – "אין טוב אלא תורה, שנאמר: 'כי לקח טוב נתתי לכם תורת אל תעזבו'" (עבודה זרה יט ע"ב), אבל כח התערובת מעמיד את הדבר באופן שגם טוב וטוב מעורבים זה בזה.

תולדת הדברים היא, שלא רק שכאשר האדם מחפש טוב, בדרך כלל מעורב בזה רע, אלא אין עולם ברור בכל מה שאנו עוסקים!

"אסתכל באורייתא וברא עלמא". כביכול, כשהוא יתברך 'אסתכל באורייתא' היתה בהירות בתוך הדברי תורה. אבל לאחר החטא, בעלמא דידן של "עירוב פרשיות שנו כאן", כאשר האדם לומד תורה, הוויית דאביי ורבא ושאר חלקי תורה – הוא לא רואה משנה סדורה אלא דברים מעורבים זה עם זה.

בלשון מדויקת יותר: כאשר מפרידים תערובת, פעולת ההפרדה נקראת "בורר" במלאכות שבת. מדוע? בפשוטו, כי מבררים את הדבר לחלקיו – אוכל מתוך פסולת או פסולת מתוך אוכל. אך בעומק יותר, מלאכת "בורר" היא מלאכה שלוקחת דבר שיש בו 'עירוב' של כמה חלקים, ומעמידה כל אחד ואחד לעצמו. כשהדברים מעורבים זה בזה – אין כאן ברירות ואין כאן בהירות, ועל ידי מלאכת בורר מעמידים כל אחד לעצמו, ויתר על כן, מחזירים אותם לשורש שהיו בו קודם שנתערבו.

בעולם שלנו הכל מעורב יחד, אבל בעולם העליון כל דבר עומד לעצמו והוא נקרא "עולם ברור", וכפי שמספרת הגמרא (בבא בתרא י ע"ב): "יוסף בריה דרבי יהושע חלש, אינגיד. אמר ליה אבוה: מאי חזית? אמר ליה: עולם הפוך ראיתי, עליונים למטה ותחתונים למעלה. אמר ליה: עולם ברור ראית". הוא ראה עולם ברור, כלומר עולם שאין בו תערובת.

הכח המדמה

נבואת משה רבנו, כאמור, שונה מנבואת שאר כל הנביאים. כל הנביאים התנבאו ב"כה אמר ה'", משה רבנו התנבא ב"זה הדבר".

מה עומק נקודת הדבר לפי זה לעבודה דיין?

כמו שהוזכר, "כה" הוא כ' הדמיון, "ביד הנביאים אדמה", כשמדמים דברים נוצרת בהם תערובת. ואמנם אם הדמיון מבורר לגמרי זהו דמיון עליון של קדושה, אבל עצם מדרגת ה'כה' יוצרת תערובת של דברים, ועל זה בנוי כל כח המדמה. 'מדמה' לוקח שני דברים ומדמה אותם אחד לשני, והרי שהוא מערב אותם זה בזה. זוהי תפיסה של תערובת. בגר"א, וכן בספורנו, מבואר, שחטא עץ הדעת הוא מכח המדמה. כמובן, יש מדמה דקלקול ויש מדמה דתיקון, אבל יסוד כח המדמה הוא תערובת של דברים, מדמים שני דברים זה לזה, מערבים אותם זה עם זה, ונעשית בהם מציאות מסוימת של תערובת.

על זה בנוי כל משל ונמשל – על כח המדמה. מדמים מהמשל לנמשל ומערבים שני דברים שביסודם יש בהם אופן של חלוקה, והרי הם אינם שווים אחד לשני אלא רק דומים, ומחמת היותם דומים מערבים את שניהם יחד.

הנביאים התנבאו ב"כה אמר ה'" – כ' הדמיון, זה דומה לזה, והוא מעורב בשורשו, זהו בעומק שורש התפיסה של תערובת.

אבל משה רבנו התנבא ב"זה הדבר". כוחו של משה רבנו הוא לקחת דברים מעורבים ולהעמיד כל אחד מהם כמציאות לעצמו – "עולם ברור", "זה הדבר".

בידור של ערב רב - כוחו של משה

משה רבנו הרי העלה את הערב רב, כלשון הכתוב "עמך אשר העלית מארץ מצרים". מדתו של משה רבנו היא 'דעת טוב', דעת של קדושה. כשמשה רבנו מעלה את הערב רב ממצרים, בהגדרה כללית, רצונו להכניסם תחת כנפי השכינה, ובדרך רמז גימטריא של 'ערב רב' עולה כמנין 'דעת' כדברי רבותינו (ס' הליקוטים שמות פ"ב). אבל בדקות יותר, זה כל כוחו של משה, "ערב רב" נקראים על שם שהם תערובת גמורה, לא רק 'ערב' אלא 'ערב רב', תערובת מוחלטת, ומי יכול לנסות לברר תערובת מוחלטת? רק כוחו של משה רבנו שהתנבא ב'זה הדבר' – הוא מנסה לתקן את הערב רב.

בסופו של דבר נאמר: "וידבר ה' אל משה לך רד כי שחת עמך אשר העלת מארץ מצרים... ויאמר משה אל אהרן מה עשה לך העם הזה כי הבאת עליו חטאה גדולה" (שמות לב, ז-כא), הם היו שורש הקלקול של עם ישראל. אבל משה רבנו, שכוחו הוא לברר כל דבר ולראות "עולם ברור", הוא זה שיכול לנסות לברר את הערב רב. ההוא אמינא לברר ערב רב הוא רק מכוחו של משה.

אמור לחכמה אחותי את

אנחנו לא במדרגה של משה רבנו, וגם לא במדרגת הנביאים. אין לנו מדרגה של 'זה הדבר', ואף מדרגה של 'כה' אין לנו. אבל מדובר כאן על שני מהלכים שקיימים אצל כל אחד ואחד בקומת נפשו. יש בו חלקים שהם 'כה' ויש חלקים שהם 'זה'. ניתן דוגמא פשוטה:

ישאלו כל אדם: האם עכשיו יום או לילה? התשובה לא תהיה 'כה', היא תהיה 'זה', תשובה ברורה. אם השאלה הזו תישאל בזמן בין השמשות – התשובות לא תהיינה מבוררות, אבל כשמעמידים אדם בצהרו של יום, כשהחמה ברקיע בראש כל אדם, ושואלים אותו האם עכשיו יום או לילה – תשובתו תהיה תשובה של 'זה הדבר', תשובה ברורה.

אצל כל אחד ואחד מאתנו יש את הגבול, עד היכן הוא ה'זה' שלו ומהיכן מתחילה מציאות ה'כה' שלו, ומשם ואילך הדברים מעורבים ולא מבוררים.

על הפסוק "אמור לחכמה אחותי את" (משלי ז, ד) דרשו חז"ל (סנהדרין ז ע"ב): "אם ברור לך הדבר כאחותך שהיא אסורה לך – אומרהו, ואם לאו – אל תאמרהו". "אם ברור לך הדבר" – הצורה הפנימית של העסק בדברי תורה היא להפוך כל 'כה' – ל'זה'. זה נאמר בעסק התורה, אבל זה בעצם מהלך כל החיים.

נמצאים אנו אחרי חטא אדם הראשון – מדרגה של תערובת, מדרגת 'כה', ועבודת האדם היא לקחת כל חלק בחיים של 'כה' ולהפוך אותו ל'זה'.

השלב הראשון הוא בעסק התורה. בכל סוגיה וסוגיה שאדם לומד, שהשטח של ה'זה', של הדברים הברורים, ילך ויגדל, והשטח של ה'כה' ילך ויקטן. המכוון של צורת העסק בדברי תורה הוא, להגיע לאותו מקום של השגה, שאדם מעמיד כל חלק וחלק מדברי התורה במקומו, שלא יהיה באופן של תערובת. כל סתירה שישנה בדברי הש"ס ובדברי הראשונים והאחרונים, יסודה היא תערובת של שני דברים שכל אחד מהם אינו עומד במקומו. אם הם היו עומדים במקומם, לא היתה מציאות של סתירה.

בכל סוגיא שעוסקים בה, על האדם להרגיל את הנפש לצאת עם דברים ברורים. לא לצאת עם כמות בלבד, ולא עם הגדרות יסודיות בלבד, אלא להעמיד כל דבר בטהרתו, בצהירותו ובבהירותו. ולהרגיל את הנפש, שלפני שעוזבים סוגיה אחת על מנת להגיע לסוגיה הבאה, מעמידים מה ברור, וגם אם משהו לא ברור, אבל ברור מה ברור וברור מה לא ברור. מעמידים עולם ברור בכל דבר שמתעסקים אותו בתוך הדברי תורה, ולפני שברור – בשום אופן לא עוזבים את הסוגיא וממשיכים הלאה.

"משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים, ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה" (אבות א, א). עומקם של דברים: משה רבנו הוא המקבל תורה מסיני ומסרה לנו, כל מה שיש לנו הוא "הלכה למשה מסיני", והמכוון שלנו בעסק התורה הוא להגיע למהלך של "זה הדבר" במדרגת חכם.

כשאדם מרגיל את עצמו לתפיסה הזו של "משה שפיר קאמרת" שנזכר בש"ס כמה פעמים, מדרגת "זה" – הוא יכול לעלות לכיוון שכל מהלכי החיים הם באופן של עולם ברור. השורש, שהוא דברי תורה, צריך להתפשט להיקף של החיים כולם.

ברוב שטחי החיים של רוב בני האדם, בהלכות דעות ובהסתכלות על החיים באופן ההיקפי שלהם, כל אחד לפי מדרגתו, בדור בו אנו נמצאים, ובמצב שבו אנחנו נמצאים – ברוב המקרים ההסתכלות רחוקה מאוד מהמדרגה שנקראת 'זה הדבר'.

אם אדם אינו מרגיל את עצמו לעסוק בדברי תורה באופן של עולם ברור, כשהוא יגיע לחלקים האחרים של החיים, מניין יהיה לו את אותו כח של בהירות וברירות?! כאשר האדם בלימודו אינו מעמיד את הברירות כנקודה שאליה הכל מכוון, הרי שקומת נפשו אינה מרגילה את עצמה לראות כל דבר ברור. ממילא, כשהוא עוסק בהלכות דעות, הלכות דעות לרמב"ם, ספר דרך ה', 'דעת תבונות' ושאר ספרים, הוא מקבל יסודות, אך אינו רואה עולם ברור. הוא חי בערפל, חי ב'כה', וכשיסודי הדעות אינם בהירים לאדם, כל מציאות החיים שלו היא בעולם של 'כה', לא בעולם של 'זה'.

וכשבמהרה בימינו יבוא משיח ויהא את הגילוי של "עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות מחול לצדיקים, והוא יושב ביניהם בגן עדן, וכל אחד ואחד מראה באצבעו... זה ה' קוינו לו", הוא לא יוכל להצביע ולומר 'זה', כי הוא לא חי בעולם שמציאותו היא ברירות, הוא חי ב'כה', וגם הכרתו במציאות הבורא היא הכרה מעורפלת, לא בהירה.

אם לא מתעסקים כלל לברר את יסודי החיים - בוודאי שרחוקים. אבל גם אם מתעסקים, אך לא מעמידים סוגיות בבהירותן - לא חיים ברור.

יסודי הדת שרבותינו כתבו, לרוב בני האדם שלא עמלו לברר את הדברים - אין עולם ברור. אבל גם מי שעמל לברר את הדברים, צריך י"ג נפות על מנת להגיע לדקות של הבהירות במהלך הדברים, שתהייה ביד סוגיות בהירות; שלב ראשון, שלב שני, שלב שלישי, ושהכל יעמוד בצורה בהירה מול האדם.

"ערב רב" - מדרגת הדור

כאשר אין לאדם את אותו עולם ברור, חלה בו קומת התערובת שהזכרה, אבל היא אינה נעצרת בטוב וטוב מעורבים זה בזה, אלא התערובת הזו מתפשטת לעולם התחתון שבו אנו נמצאים, שטוב ורע מעורבים זה בזה, ואז מתערבים עוד ועוד דברים.

בעומק, ערב רב עניינו שאפשר לערב את הכל, לקחת את הקדושה הכי גבוהה, ורח"ל את הצד השני של מעמקי הטומאה, ולערב אותם יחד, וזה עומק הדור שבו אנחנו חיים!

אנחנו נמצאים בעולם שבו כל דבר מעורב באופן מבהיל. בשטחיות תופסים את המושג "ערב רב", שישנן נפשות שהן ערב רב, ובודאי שזה נכון, אבל מדרגת הדור היא מדרגה של ערב רב. רבותינו אומרים שבדור האחרון רוב בני האדם יהיו ערב רב, אולם זו לא סוגיא של כמות, זו סוגיא של תפיסת הדור שהיא תפיסה של ערב רב, כמו שכל בר דעת הרי רואה בבירור שהכל מעורב זה בזה באופן מבהיל. בכל דבר שנוגעים, כל מציאות הבריאה - כולה תערובת.

כמובן, ישנם הרבה בני אדם שהם גם ערב רב כפשוטו, יש את השבעים אומות ויש את שורש הערב רב שהוא שורש הקלקול - אלו הן הנפשות, אולם מדרגת הדור היא מדרגה של ערב רב!

בהר סיני היתה הבדלה - פסקה זוהמתן ונעשה טוב לבד ורע לבד. לאחר מכן, כשחטאו בעגל, מעין חטא אדם הראשון, חזרו הטוב והרע להיות בתערובת על ידי הערב רב שגרמו לחטא. מה כוונת הדבר שהם גרמו לחטא? - הם גרמו לחזרת תפיסת התערובת.

אבל אז התערובת היתה רק בתחילתה, כאשר עדיין הטוב והרע היו מובדלים והתערובת היתה מועטת. ככל שעוברים הימים והשנים, ומגיעים לימי עקבתא דמשיחא, התערובת הולכת ונעשית יותר מעורבת ויותר מעורבת. זה עומק הגדרת קליפת הערב רב הנמצאת באחרית הימים.

לכן עומק העבודה של דורנו היא בדיוק להיפך - לחיות בעולם ברור, ללא תערובות.

כעת מובן מאד מדוע קשה לחיות בדור דידן בעולם ברור, כיון שהכל מעורב בתערובת חדה מאד, קשה לראות עולם ברור. אמנם מאידך, כאשר הדברים מעורבים רק מעט, נראה לנפש שזה עדיין ברור, אבל כשהדברים כל כך מעורבים – מי שמעט קדושה בקרבו רואה שהכל כאן תערובת, והרי שזה מכריח אותו להכנס לעולם ברור.

משל למה הדבר דומה, אדם ההולך ביום מעורפל מעט, נראה לו שהוא רואה. אמנם לא הכי טוב והכי ברור, אבל רואה. אך אם ילך ביום מעונן וערפל כבד סביבותיו, בקושי יראה בד' אמותיו, וכיון שכן, הוא נזהר כל רגע שלא יפול, כי הוא רואה שאינו רואה טוב. זה המקום שבו אנו נמצאים.

אנחנו נמצאים במקום, בזמן ובקומת נפש של רוב אנשי הדור, שהיא תפיסה של ערב רב! מהתפיסה של הדור הזה צריך לצמוח האור של העולם הברור!

דרכו של תלמיד חכם אמיתי, שבכל דבר שהוא מתעסק – הוא יושב ומלבן אותו מאלו חלקים הוא מורכב, הוא מעמיד כל דבר בחלקיו ורואה עולם ברור.

הוא לומד חומש באופן של עולם ברור, הוא לומד גמרא באופן של עולם ברור. וכשהוא חי בתוך הדור הזה – יש לו מלאכת בורר לברר את מה שקיים.

זה ה' קוינו לו

הדברים הללו היו נכונים בכל הדורות כולם, אבל הם נכונים בעיקר בדור עקבתא דמשיחא. שכן, כמו שהוזכר, כח הערב רב, כח התערובת, מכריח לברר את הכל. המכוון שיוצא מאחרית הימים הוא: "עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות מחול לצדיקים... וכל אחד ואחד מראה באצבעו... זה ה' קוינו לו". איך יכול להיות שאז כולם מגיעים ל'זה'? תשובה לדבר, כי מי שחי בעקבתא דמשיחא מוכרח לברר את הדברים.

בדורות קודמים זו היתה עבודה של משה רבנו, כי הערב רב היו בתחילתם, אבל כשנמצאים בדור שכל תפיסתו היא ערב רב, מה שאז היה עבודתו של משה, כיום זו עבודה שלנו, ולכן באמת העבודה הזו היא קשה מאוד. על מנת כך, צריכים להגיע לדברי הרמב"ם בהל' תשובה (פ"ה ה"ב): "כל אדם ראוי לו להיות צדיק כמשה רבנו", כמשה ממש! וכמו שכתב רבי אלחנן וסרמן זצ"ל ב'קובץ מאמרים': "שכל אדם לפי ערכו ולפי כוחותיו יכול להיות עבד ה' כמו משה רבנו לפי כוחותיו". 'להיות כמשה' זו תפיסת חיים של עולם ברור.

ככל שנזכה בעז"ה, כל יחיד ויחיד, והכלל כולו, לצאת מהתערובת ולחיות בעולם ברור, ברירות לפנינו מן ברירות, עד מעין דמעין של אספקלריא המאירה – כך נזכה במהרה בימינו ל"כל אחד ואחד מראה באצבעו ואומר זה ה' קוינו לו".

{קול הלשון: 8 (פרשת השבוע) ← 1 (שיחת השבוע) ← 1 ← 2 (וארא)}

שיעור זה מופיע בספר **עולם ברור**
שניתן לרכוש בחנות הספרים היהודית המקומית שלך או
מהמפיץ העולמי ספרי אברומוביץ

03.579.382

